

УДК 378:373.3:7

*Ольга Красовська,
Наталія Міськова*

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ГАЛУЗІ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

На сучасному етапі розвиток вищої освіти підпорядковується законам суспільного розвитку, що вимагає постійного поповнення змісту освіти новітніми матеріалами, запровадження сучасних технологій навчання з високим рівнем розвитку вищої освіти у контексті тенденцій світових освітніх систем. Посилення вимог щодо професійної компетентності фахівців зумовлює підвищення якості їх підготовки, перегляд змісту навчання, запровадження ефективних педагогічних технологій, форм і методів навчання, введення у професійну освіту нових освітніх елементів – компетентностей, компетенцій і ключових кваліфікацій.

Професійна діяльність фахівця успішна тоді, коли він ще під час навчання у вищому навчальному закладі набуває досвіду практичної діяльності. Основу успішної професійної діяльності становлять: сукупність компетенцій, які передбачають оволодіння знаннями, вміннями та навичками в певній галузі діяльності, уміння застосовувати набуті знання та вміння для вирішення професійних завдань, готовність до аналізу проблемних ситуацій і пошуку шляхів їх вирішення, здатність працювати самостійно та в групі. Сформовані компетентності використовуються як у практичній діяльності за фахом, так і залежно від умов, обставин та видів виконуваної діяльності. Отже, професійна компетентність виявляється у готовності здійснювати певну діяльність у конкретних ситуаціях [2].

Реформування мистецької освіти у системі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в Україні є частиною процесів оновлення освітніх систем. Ці зміни стосуються створення нових освітніх стандартів, оновлення та перегляду навчальних програм, змісту навчально-дидактичних матеріалів, підручників, форм і методів навчання. Цілеспрямоване набуття молоддю знань, умінь і навичок у галузі мистецької освіти, їх трансформація в компетентності сприяє особистісному культурному зростанню, розвитку технологій, здатності швидко реагувати на запити часу. Саме тому важливим є усвідомлення поняття компетентності в суспільстві, що базується на знаннях. Важливо розуміти, яких саме компетентностей необхідно навчати і що має бути результатом навчання.

Одним зі шляхів оновлення змісту мистецької освіти й узгодження його з сучасними потребами, інтеграцією до європейського та світового освітніх просторів є орієнтація навчальних програм на набуття ключових компетентностей і створення ефективних механізмів їх запровадження.

Метою статті є визначення основних тенденцій розвитку сучасної мистецької підготовки майбутніх учителів початкових класів з урахуванням компетентнісної моделі навчання.

У педагогіці та психології вищої школи неперервно досліджується професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя початкових класів як компетентного, здатного до саморозвитку в умовах нової структури і змісту початкової освіти (Н. Бібік, О. Савченко); загальні принципи організації педагогічного процесу й основні напрями конструювання змісту психолого-педагогічної підготовки, що забезпечують формування вчителя-новатора, який перебуває у постійному пошуку ефективних і раціональних методів навчання і виховання (Л. Хомич); формування творчої особистості (Н. Кічук, С. Сисоєва); організація професійного самовиховання майбутніх учителів початкових класів (О. Кучерявий); формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів (Л. Хоружа).

Проблема актуальності мистецької освіти у структурі професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи розглядається в низці сучасних наукових досліджень. Значення фахової компетентності майбутнього вчителя як передумови його майбутнього професіоналізму в процесі викладання мистецьких дисциплін підкреслюється в педагогічних працях Г. Фешиної, Г. Петрової, І. Зязюна, Л. Хомич, О. Рудницької, Л. Масол, О. Отич, О. Шевнюк. Психологічні засади професійного формування майбутнього педагога розкривають Г. Балл, І. Бех, В. Бодров, С. Максименко, В. Моргун, В. Панок, В. Рибалка, Б. Теплов. Особливості професійної та педагогічної освіти вивчаються В. Бехом, О. Бідою, Г. Васяновичем, О. Дубасенюк, І. Зязюном, А. Нісімчуком, Л. Онищук. Дослідження змісту, методів і засобів професійної підготовки всебічно висвітлено А. Алексюком, В. Бондарем, О. Горською та ін. Наукові положення теорії професійного становлення педагога представляють у своїх працях Г. Васянович, П. Воловик, О. Пехота, М. Солдатенко, Л. Хомич. Розкриття сутності інтегративного поліхудожнього підходу у викладанні мистецьких дисциплін репрезентують С. Коновець, Л. Масол, С. Соломаха.

Професійна компетентність має сформуватися у процесі навчання і містити знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості, зосереджує увагу О. Пометун [7]. Сучасна професійна діяльність майбутнього вчителя початкових класів базується на його під-

готовці як високопрофесійного фахівця, який ознайомлений із сучасними світовими вимогами до навчально-виховного процесу школи першого ступеня, підготовлений до організації навчальної діяльності молодших школярів як педагогічної взаємодії, що спрямована на розвиток кожної особистості, її підготовку до розв'язання завдань життєтворчості.

Готовність майбутнього вчителя до професійної діяльності трактується вченими як особистісне утворення, що забезпечує внутрішні мотиви діяльності, педагогічну самосвідомість, педагогічні здібності, знання, вміння та навички, здатність до інтегрування знань, професійно значущі якості особистості. Воно включає особистісну складову (педагогічну самосвідомість, інтерес до діяльності, потреба в ній, мотиви діяльності) та процесуальну (педагогічні здібності, знання про предмет і способи діяльності, навички й уміння, професійно значущі якості), мобілізує особистість на включення у професійну діяльність [6].

Вимоги суспільства до суттєвого зростання предметної, методичної та наукової компетентності випускників ВНЗ, підготовки вчителя як високопрофесійного фахівця, спроможного до ефективної професійної діяльності, спричиняють появу необхідності розробки нових підходів, форм і методів здійснення процесу мистецької підготовки майбутніх учителів початкових класів як складової їх професійної педагогічної освіти.

Професійно-педагогічна підготовка розглядається вченими (О. Хижна) як підготовка майбутнього вчителя до неперервного професійного розвитку, процес оволодіння знаннями, уміннями, навичками, способами дій у системі професійної освіти, необхідних для здійснення того або іншого виду професійної діяльності.

Будучи за своєю суттю культуротворчою, художньо-педагогічна діяльність у різні періоди розвитку суспільства відображала та відображає певний рівень культури. Художньо-педагогічна підготовка розглядається в даному контексті як важливий механізм культурної спадкоємності, форма збереження і розвитку культурного надбання нації і всього людства, фактор життєздатності молодого покоління, яке завтра визначатиме долю України, як важливий ресурс духовного відродження і стратегічний напрям державної політики і зумовлює її визначення як процес і результат педагогічно організованого становлення особистості студента як суб'єкта культури й освіти шляхом освоєння системи художньо-педагогічних знань, цінностей, принципів комунікації та досвіду художньо-педагогічних практик.

Згідно з сучасними науковими підходами (О. Абдуліна, В. Бондар, В. Горова, Л. Масол, В. Орлов, Г. Падалка, О. Ростовський, В. Тименко, О. Пехота, О. Савченко, В. Сластьонін, О. Шевнюк, В. Шульгіна, Б. Юсов) і запита-

ми педагогічної практики підготовку майбутніх учителів до формування основ мистецької освіти учнів початкової школи визначаємо як розгорнутий у часі об'єктивний процес, що має свою мету, закономірності, відповідну структурно-функціональну побудову, центровану навколо інтегративних видів художньо-педагогічної діяльності, що забезпечує залучення до культурно детермінованих шляхів вирішення завдань особистісної та професійної життєдіяльності та створює умови для самовизначення майбутнім фахівцем основних параметрів готовності до художньо-педагогічної діяльності та культури художньо-педагогічної діяльності та, водночас, як результат, що фіксується в кожний момент цього процесу – конкретний образ конкретно-го вчителя, але не статичний, а в динаміці розвитку.

Мета підготовки студентів педагогічних факультетів до забезпечення мистецької освіти учнів початкової школи полягає у формуванні готовності майбутніх фахівців до здійснення процесу художньо-естетичного виховання молодших школярів, формуванні особистісних і суспільно значущих світоглядних якостей фахівців, індивідуального визначення у світі мистецьких цінностей, а також активізації процесів професійного вдосконалення на шляху мистецької самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення особистості.

Реалізація зазначеної мети передбачає виконання комплексу завдань, серед яких виокремлюємо: формування цілісної системи художньо-педагогічних знань; формування ціннісних орієнтацій, художньо-педагогічних умінь і навичок, професійної самосвідомості, яка базуватиметься на основі опанування досвіду художньо-творчої діяльності майбутніх учителів, орієнтованої на забезпечення продуктивного входження в соціокультурну й освітню практику; відкритості до художньо-педагогічних інновацій; формування досвіду культуротворчої діяльності; засвоєння суб'єктної природи культурних процесів як інструмента гуманізації стратегій професійної діяльності.

Теоретико-методологічним підґрунтям побудови ефективної фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти ми розглядаємо положення компетентнісного підходу. Модернізація вищої освіти України, зокрема гармонізація вищої освіти відповідно до основних положень Болонської декларації, позначила важливу проблему реформування системи підготовки фахівців із початкової освіти – підвищення якості освіти, формування готовності випускників ВНЗ до подальшої діяльності й життя в суспільстві. Вирішення поставлених завдань пов'язане з упровадженням у ВНЗ компетентнісно орієнтованої моделі навчання.

У професійно-педагогічній освіті перехід на компетентнісно орієнтовану підготовку розглядається у двох аспектах. По-перше, відбувається модернізація змісту професійної освіти, що передбачає його

відбір і структурування з одночасним визначенням результативної складової освітнього процесу – набуття студентами компетентностей. По-друге, постає потреба навчити майбутніх учителів цілеспрямовано формувати в учнів ключові та предметні компетентності [4].

Дослідники вітчизняної професійної початкової освіти (В. Бондар, Н. Бібік, Т. Байбара, М. Вашуленко, О. Савченко, Л. Хомич, І. Шапошнікова) визначають такі сутнісні характеристики професійної компетентності вчителя початкових класів: поглиблене знання предмета; постійне оновлення знань для успішного вирішення професійних завдань; наявність змістового, процесуального й особистісного компонентів.

В Україні дослідження питань упровадження компетентнісного підходу в освіті систематизовано у працях О. Пометун. Вони охоплюють як загальні питання компетентнісного підходу в освіті стосовно формування ієрархії компетентностей (ключових, галузевих, предметних), так і детальну розробку цих питань для освітніх галузей [6].

Вирішення проблеми якості освіти передбачає достатньо радикальну зміну змісту Державних освітніх стандартів підготовки майбутніх учителів початкових класів. Проблема стандартів у вищій освіті за останні роки все частіше досліджується з соціально-педагогічної, філософської точок зору і набуває дедалі більшої актуальності, бо її вирішення не має досконалого вигляду, адже це повсякчасне збалансовування таких трьох вимог: збереження і примноження національних освітніх традицій; підпорядкування суспільним, економічним, політичним законам сьогодення в контексті розвитку світових освітніх систем; здатність або спроба забезпечувати рух на випередження, інноваційність [3].

Формування професійної компетентності закладено у зміст освітньо-професійної програми спеціальності “Початкова освіта” як складової галузевого стандарту вищої освіти. Цей процес включає оволодіння: змістовим і процесуальним компонентами педагогічної діяльності, знаннями логіки навчальних дисциплін; уміннями оперувати категоріями діалектики й основними поняттями, які утворюють концептуальний каркас педагогічної науки, перетворювати педагогічні теорії в метод пізнавальної діяльності; навички самоосвіти та підвищення рівня кваліфікації, ділового, міжособистісного та педагогічного спілкування [7].

Щодо предмета нашого дослідження – формування мистецької освітньої компетентності майбутніх учителів початкових класів, то аналіз стандартів мистецької підготовки вчителя початкової школи в Україні показав, що вони орієнтують на вибудовування діяльнісного аспекту процесу підготовки. Поза сумнівом, це має особливе значення у плані професійної під-

готовки. Студенти повинні вміти відкривати нові знання, самостійно засвоювати готові мистецькі знання, розуміти внутрішні та міжпредметні зв'язки, оволодівати методологією мистецької освіти, розуміти функціонування процесу навчання (яке полягає в тому, що кожен окремий учень не копіює знання вчителя, а створює власну картину мистецьких цінностей, яка залежить від особливостей сприйняття та переробки інформації), знати психічні особливості, закономірності процесу засвоєння знань учнів, ознайомитися з питаннями психології оволодіння мистецькими знаннями.

Однак у пояснювальній записці до програми курсу “Методика вивчення освітньої галузі “Мистецтво” вказується на необхідність формування у студентів професійних умінь щодо організації та здійснення навчально-творчої діяльності молодшого школяра. У змісті навчальної дисципліни виокремлюється робота із завданнями творчого і розвивального характеру, передбачається навчання студентів самостійно розв'язувати такі завдання, усвідомлення студентами можливості їх використання на уроках із навчальних дисциплін “Образотворче мистецтво”, “Музика” та інтегрованого курсу “Мистецтво”. Проте роботу над такими завданнями розвивального характеру на уроках художньо-естетичного циклу пропонується майбутньому вчителю здійснювати локально – на практичних заняттях у вигляді тренування [8].

Якість вищої мистецької освіти визначається сукупністю показників, які характеризують різні аспекти навчальної діяльності освітньої установи (зміст освіти, форми і методи навчання, матеріально-технічна база, кадровий склад тощо) та забезпечують розвиток компетенції тих, хто навчається.

Викладачі вищих навчальних закладів, добираючи діагностичні завдання, які передбачають вивчення рівня сформованості компетентності майбутнього вчителя з методики викладання освітньої галузі “Мистецтво” в початковій школі, мають враховувати, що оновлення змісту мистецької підготовки на засадах компетентнісного підходу спрямовується на чітке структурування вимог до навчальних досягнень студентів (наприклад: знає, усвідомлює, визначає, розуміє, застосовує, володіє).

Розрізняються два типи навчальних результатів: компетентність щодо оволодіння загальними питаннями методики (здатність до визначення цілей, аналізу, синтезу, планування, моделювання); компетентність, яка безпосередньо відповідає предметові, передбачає опанування майбутнім учителем спеціальних методичних вмінь і навичок.

На сучасному етапі реальний зміст стандартів – це дуже детальний, регламентований за видами і часом занять виклад того, чого повинен навчатися фахівець початкової освіти. Зміст методико-мистецьких дисциплін підготовки майбутніх учителів початкових класів спрямований на підго-

товку майбутніх учителів забезпечувати навчання молодших школярів “образотворчого мистецтва”, “музики”, “мистецтва” психолого-педагогічно та методично грамотно, але у запланованих навчальних ситуаціях.

У курсі “Методика викладання освітньої галузі “Мистецтво” практична підготовка майбутнього вчителя початкової школи здійснюється під час проведення семінарсько-практичних, лабораторних робіт і педагогічної практики. Форми організації діяльності під час практичної підготовки – активні, нетрадиційні: *педагогічний тренінг, майстер-клас*, що передбачає відпрацювання вмій і навичок застосування елементів художньо-педагогічних технологій у роботі з дітьми; *ділова професійно орієнтована гра*, спрямована на проектування та викладання фрагментів уроків “образотворчого мистецтва”, “музики”, “мистецтва” на основі використання сучасних навчальних технологій; *“мозковий штурм”*, який використовується для прийняття кількох рішень із конкретної проблеми, який спонукає студентів розвивати свою уяву і творчість, уможливорює вільне висловлювання ними власних думок; *робота в малих групах, колективна творча робота*, яка організується для розв’язання складних проблем, що потребують колективного обговорення, і використовується з метою формування умінь і навичок діалогічного спілкування, співробітництва, співтворчості; *створення навчально-методичних комплектів учителя* (самостійне та колективне), яке передбачає проектування майбутніми вчителями вмісту відповідної складової комплекту, обговорення з колегами розроблених навчально-методичних матеріалів та оцінювання і самооцінювання навчальної діяльності студентів щодо створених ними окремих складових.

З перших днів навчання у вищій школі студент – майбутній фахівець – має усвідомити, що якісної професійної підготовки можна досягти лише за умови власної наполегливості у самовдосконаленні.

Таким чином, удосконалення методико-мистецької підготовки студентів у вищих навчальних закладах відбуватиметься шляхом оновлення змісту освітнього процесу за рахунок удосконалення традиційних курсів і розробки системи нових дисциплін, що забезпечують художньо-педагогічну спеціалізацію. Основними напрямками оновлення змісту є: освітня і культурна орієнтованість кожного курсу; професійно-педагогічна спрямованість дисциплін.

Основні напрями вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів до навчання дисциплін художньо-естетичного циклу розробляються з урахуванням принципів сучасної освітньої системи. Методисти багатьох педагогічних ВНЗ при розробці змісту окремих курсів і системи в цілому спираються на концепцію розвитку педагогічної освіти в універ-

ситеті, враховують основні тенденції, що характеризують розвиток сучасних освітніх систем: диференціацію, інтеграцію, гуманізацію, гуманітаризацію.

1. *Бондар В. І.* Підготовка вчителя початкової школи в умовах запровадження Болонської конвенції : матеріали Міжнародної наук-метод. конф. / уклад. *Л. Л. Макаренко, М. С. Севастюк, О. П. Симоненко*. — К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. — С. 7—16.
2. *Коваль Л. В.* Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова : монографія / *Л. В. Коваль*. — Донецьк : Юго-Восток, 2009. — 375 с.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека з освітньої політики) / за ред. *О. В. Овчарук*. — К. : К.І.С., 2004. — 112 с.
4. *Митник О.* Розвиток професійної компетентності сучасного вчителя: реалії і перспективи / *О. Митник* // Початкова школа. — 2008. — № 7. — С. 35—37.
5. *Падалка Г. М.* Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / *Г. М. Падалка*. — К. : Освіта України, 2008. — 274 с.
6. *Пометун О.* Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / *О. Пометун* // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / за ред. *О. В. Овчарук*. — К. : К.І.С., 2004. — С. 64—70.
7. *Пометун О.* Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / *О. Пометун* // Рідна школа. — 2005. — № 1. — С. 65—69.
8. *Рудницька О. П.* Педагогіка: загальна та мистецька : навчальний посібник / *О. П. Рудницька*. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2005. — 360 с.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2012

О. Красовская, Н. Миськова

Профессиональная подготовка будущего учителя начальной школы в отрасли художественного образования

В статье представлен анализ современного состояния проблемы реализации компетентностного подхода к профессиональной подготовке будущих учителей начальной школы в отрасли художественного образования.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, компетентностный подход, компетентность, государственный стандарт образования, художественное образование.

О. Krasovska, N. Miskova

Professional Training of Future Primary School Teacher in the Sphere of Artistic Education

The article analyses modern state of the problem of realization of competence approach to professional training of future primary schools' teachers in the sphere of artistic education.

Key words: professional training, competence approach, competence, state standard of education, artistic education.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор О. М. Отич